

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Directoraat-generaal Agro en
Natuur**

Directie Agro- en Natuurkennis

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

F 070 378 6100 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/Inv

Datum 30 oktober 2018
Betreft Toegang innovatiemiddelen op het boeren erf

Ons kenmerk

DGAN-ANK / 18069726

Bijlage(n)

1

Geachte Voorzitter,

Voor de toekomst van agrarische ondernemers zijn innovaties hard nodig. Innovaties die bijdragen aan de ontwikkeling van duurzame, concurrerende en vernieuwende sectoren. De Nederlandse agrosector is toonaangevend in de wereld, maar de uitdaging voor vernieuwingen is tegelijkertijd groot. De huidige productiewijze kunnen we niet volhouden, een overstap op kringlooplandbouw is onontkoombaar, zoals ik heb aangegeven in de visie Landbouw, natuur en voedsel: waardevol verbonden. In deze brief staat beschreven hoe boeren en tuinders ondersteund worden bij het ontwikkelen en toepassen van innovaties, geef ik aan hoe boeren en tuinders hiervan gebruik kunnen maken en hoe ik boeren meer en beter toegang wil geven tot innovatiemiddelen. Hiermee kom ik terug op de toezegging die ik afgelopen jaar bij de begrotingsbehandeling heb gedaan.

Innovatiemonitor

Zo'n 11% van de boeren en tuinders innoveert en voert vernieuwingen door, dit blijkt uit de Innovatiemonitor Land- en Tuinbouw (WUR, 2017). Dit is meer dan de streefwaarde van 10% innoverende bedrijven, die in de rijksbegroting Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is opgenomen. De afgelopen jaren was de glastuinbouw de sector met het hoogste aandeel innovatieve bedrijven binnen de agrarische sector. Innovaties zoals *camera- gestuurde sorteermachines, plukrobots en nieuwe rassen* worden ontwikkeld en steeds meer toegepast. Ook innovaties uit bijvoorbeeld het topsectorprogramma *Kas als energiebron* vinden steeds meer toepassing. Dit sluit ook aan bij de belangrijkste motieven van de telers voor innovatie: kostprijs, arbeidsomstandigheden en energiebesparing. In de veehouderij zijn dierenwelzijn en diergezondheid belangrijke motieven bij vernieuwing. Evenals in de plantaardige sectoren zijn arbeidsbesparing, kostprijs en energiebesparing voor hen belangrijke redenen voor innovatie. In het topsectorprogramma *Duurzame zuivelketen* werken zuivelindustrie en melkveehouders aan innovaties zoals Energiescan en KoeKompas, waarmee ze inzicht krijgen in de eigen prestaties en in mogelijkheden om energie- en antibioticaverbruik te verlagen en dierenwelzijn te verhogen. Uit de monitor blijkt verder dat veel boeren en tuinders gebruik maken van financiële regelingen bij de introductie van innovaties op hun bedrijf.

Vernieuwende boeren en tuinders maken vooral gebruik van subsidies of fiscale regelingen, zoals de regelingen Milieu-investeringsaftrek (MIA) en Energie-investeringsaftrek (EIA). Ook maken ze gebruik van de Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE). Van instrumenten zoals WBSO, Innovatiekrediet, SBIR en Seed Capital maken boeren en tuinders in zeer beperkte mate gebruik. Uit de rapportages van de regelingen blijkt dat de toeleverings- en verwerkingsbedrijven in de land- en tuinbouw dit soort instrumenten bovengemiddeld benutten. Hiermee dragen deze bedrijven in sterke mate bij aan het ontwikkelen en toepasbaar maken van innovatie op het boerenerf. Bij alle soorten regelingen zijn de ondernemers uit de primaire sector belangrijk als 'partner in innovatie' en 'toepasser van innovaties'. De boeren en tuinders kunnen samen met toeleveranciers, afnemers en kenniswerkers werken aan innovaties, waarvoor ze ondersteuning kunnen aanvragen bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland RVO (RVO.nl), de provincies en de topsectoren.

Voor de agrosectoren, en specifiek voor boeren en tuinders, zijn er langs een drietal sporen innovatiemiddelen beschikbaar binnen diverse programma's en instrumenten. De belangrijkste regelingen en beschikbare innovatiemiddelen worden hieronder toegelicht. In bijlage 1 worden deze meer uitgebreid toegelicht en beschreven.

Topsectoren

In het *eerste spoor* werken boeren en tuinders op allerlei manieren in publiek-private samenwerkingen (pps). De consortia van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid kunnen zich met initiatieven voor kennisontwikkeling en innovatie melden bij de topsectoren Agri & Food (A&F) en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen (T&U). De topsectoren hebben innovatiemakelaars en regisseurs aangesteld die ondernemers kunnen helpen bij het vinden en koppelen van passende kenniswerkers, netwerkpartners en clusters.

In 2017 waren binnen de topsectoren A&F en T&U ruim 370 publiek-private samenwerkingsprojecten actief. In totaal werken hierin ruim 700 bedrijven en organisaties samen met ongeveer 30 kennisinstellingen. De helft van de deelnemende bedrijven behoort tot het mkb, waaronder ook een groot aantal boeren en tuinders. Door deelname van brancheorganisaties zoals LTO, Bionext, Plantum, BO Akkerbouw, ZuivelNL en coöperaties zoals Agrifirm en FrieslandCampina zijn de meeste agrariërs direct en indirect betrokken bij de samenwerking in de pps'en.

Een voorbeeld van een pps is het programma *Duurzame Bodem*, gericht op het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid. Een ander voorbeeld is het programma *Feed4Foodure*, waarin 18 partijen samenwerken aan innovaties die bijdragen aan doorbraken in de voedingspraktijken. Boeren en tuinders worden middels netwerkactiviteiten, nieuwsbrieven, studieclubs en andere vormen van actieve communicatie, zoals Groen Kennisnet, op de hoogte gebracht van de resultaten van het onderzoek. Boeren en tuinders kunnen ook RVO.nl meedoen in de regeling Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT). Binnen deze regeling kunnen ze samenwerken met een ander (mkb-)bedrijf of met adviseurs aan innovatie. Ook zijn er mogelijkheden voor het aanvragen van kennisvouchers of het laten uitvoeren van haalbaarheidsonderzoek.

Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP)

Het tweede spoor is het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP), onderdeel van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), dat landbouwbedrijven bij hun samenwerking en innovaties ondersteunt. Boeren en tuinders worden door de provincies en RVO.nl actief geïnformeerd en geadviseerd over openstellingen binnen het POP.

Het POP beschikt over diverse maatregelen voor het versterken van innovatie, verduurzaming en concurrentiekracht van de individuele boer en de sector. Zo kunnen landbouwers met de maatregel 'kennisoverdracht en voorlichting' kennis verwerven over innoveren en innovaties. Daarnaast kan men via zgn. 'productieve investeringen' subsidie krijgen om innovaties toe te passen in de eigen bedrijfsvoering. Te denken valt bijvoorbeeld aan systemen voor precisielandbouw of investeringen in duurzame stalsystemen. De jonge boerenregeling (JoLa) richt zich daarbij specifiek op jonge boeren en ondersteunt hen in het moderniseren en verduurzamen van hun bedrijfsvoering door innovatieve toepassingen. Als het gaat om het stimuleren van de innovatiekracht van de sector kunnen boeren gebruik maken van het Europees Innovatieplatform (EIP). Dat zijn samenwerkingsvormen en -projecten van groepen boeren en tuinders, bedrijfsleven en kennisinstellingen, die in netwerken innovaties ontwikkelen. Er zijn inmiddels circa 120 projecten onder deze maatregel in uitvoering met name in de melkveehouderij, akkerbouw en vollegrondsgroenten. Met deze projecten worden innovaties ontwikkeld op thema's waarmee de sectoren kunnen bijdragen aan de ambities uit de LNV-visie zoals *precisielandbouw, bodemgezondheid, nieuwe concepten en verdienmodellen, water en natuurinclusieve landbouw*. De doelstelling is dat 160 projecten via deze maatregel tot stand komen. Met de huidige voortgang is de verwachting dat deze doelstelling gehaald wordt. Het Regiebureau POP organiseert tevens netwerkbijeenkomsten om de resultaten uit te wisselen.

Het POP bevat ook een maatregel gericht op subsidie voor investeringen om het snel implementeren van eerste toepassing van nieuwe technieken op het landbouwbedrijf te bevorderen. De maatregel sluit aan bij de maatschappelijke eisen die worden gesteld aan het milieu, klimaat, dierenwelzijn, diergezondheid, landschap, omgevingskwaliteit en biodiversiteit. Dit vraagt om ontwikkeling, beproeving en demonstratie en uiteindelijk uitrol van nieuwe teelten, technieken, processen, producten en diensten.

Jonge boeren

Om POP-maatregelen zo passend mogelijk te maken voor jonge boeren vindt er enkele keren per jaar overleg plaats met het NAJK (Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt). Daarbij wordt teruggekeken naar de afgesloten openstelling van de jonge boerenregeling (JoLa) en wordt gesproken over verdere optimalisering van de komende openstelling. Zo zijn er bijvoorbeeld voor de openstelling van 3 december a.s. drie categorieën in overleg toegevoegd, ook om de regeling voor jongeren van meerdere typen landbouwbedrijven toegankelijk te maken. Hoewel er geen direct verband is vastgesteld, was er bij de laatste openstelling sprake van een forse overschrijving. Dit heeft ertoe geleid dat diverse

provincies hun budgetten hebben verhoogd om daarmee de aanvragen maximaal te kunnen honoreren.

Ik heb goede ervaringen met deze aanpak en wil samen met de provincies in gesprek om POP nog beter af te stemmen op de behoefte bij de landbouwers. Dit pak ik op in het kader van de tussentijdse evaluatie van het POP-programma. De uitkomsten verwacht ik medio volgend jaar naar uw Kamer te kunnen sturen.

Investerings- en financieringsregelingen

Het derde spoor waar boeren en tuinders gebruik van maken betreft fiscale en financieringsregelingen waarmee het investeren in risicovolle innovaties en bedrijfsvernieuwing gemakkelijker wordt gemaakt. Informatie over openstellingen en mogelijkheden kunnen ze vinden bij RVO.nl.

Om investeringen in energie-innovaties te bevorderen heeft het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) diverse regelingen voor (onder meer agrarische) ondernemers, zoals de SDE. Agrariërs kunnen gebruik maken van de regeling voor investeringen in windenergie, zonne-energie en geothermie.

Investeringsregelingen in energiezuinige en milieuvriendelijke technieken in de land- en tuinbouw worden verder bevorderd met fiscale regelingen; Energie-InvesteringsAftrek (EIA), Milieu-InvesteringsAftrek (MIA), Willekeurige Afschrijving Milieu-investeringen (VAMIL) en regeling Groenprojecten.

Vanwege de eenvoudige aanvraagprocedure en de bekendheid van banken en financieel adviseurs met deze regelingen maken veel boeren en tuinders hiervan gebruik. Bij het innovatieonderdeel van het Borgstellingkrediet voor de landbouw (BL plus) bleek in 2017 het aantal aanvragen nog beperkt omdat deze regeling nog niet erg bekend was bij ondernemers en banken. Inmiddels heb ik me ervoor ingezet om de BL plus door RVO.nl meer onder de aandacht te laten brengen.

Boeren en tuinders kunnen zowel directe als indirecte ondersteuning aanvragen bij RVO.nl, de provincies en de topsectoren A&F en T&U voor de innovaties om een bedrijf toekomstbestendig te maken. De SDE, MIA, VAMIL en de regeling voor jonge boeren binnen het POP zijn voorbeelden van directe ondersteuning aan boeren en tuinders om investeringen in innovaties aantrekkelijk te maken. Voor de ontwikkeling en demonstratie van innovaties is indirecte ondersteuning beschikbaar. In programma's van de topsectoren en het POP kunnen boeren en tuinders samenwerken met andere bedrijven en kennisinstellingen. De programma's met het toegepaste onderzoek, MIT en EIP zijn hiervoor geschikt.

Verder versterken van innovatie op het boerenerf

Ik kom tot de conclusie dat een breed instrumentarium beschikbaar is voor het ondersteunen van innovaties op bedrijfsniveau, waarvan volop gebruik wordt gemaakt. Om de toegankelijkheid verder te vergroten heb ik RVO.nl, Regiebureau POP en de topsectoren aangespoord nog meer werk te maken van goede communicatie over openstellingen, samenwerking te bevorderen en procedures te vereenvoudigen met het oog op vermindering van administratieve lasten.

Om innovatie en samenwerking op het boerenerf nog verder te versterken en instrumenten toegankelijk te maken zet ik in op drie pijlers.

a) Experimenteren en samenwerken is van belang om boeren en tuinders productiever en efficiënter te maken en zich aan te passen aan de vraag van de markt en de wensen uit de maatschappij. Om experimenten te versterken wil ik met proeftuinen en 'living labs' bijdragen aan een omgeving waarin ondernemers met onderzoekers kunnen samenwerken en experimenteren en vervolgens ontwikkelde inzichten in de bedrijfsvoering kunnen inpassen. De *Nationale Proeftuin Precisielandbouw* is een voorbeeld waarbij ervaring met nieuwe precisietechnologie wordt opgedaan en gedeeld. De *Dairy Campus* is een ander mooi voorbeeld van een inspirerende innovatie-omgeving voor melkveehouders. In samenwerking met de ministeries van EZK en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en de regio wil ik afspraken maken over het versterken van dergelijke proeftuinen (field labs, living labs en Centra Innovatief Vakmanschap), die bijdragen aan het innovatievermogen en ondernemerschap van de sector. Binnen de context van het Groenpact ben ik met NWO, de topsectoren en de groene hogescholen in gesprek, over gezamenlijke versterking van de 5 groene Centers of Expertise. Hiermee wil ik de doorwerking van kennis in de praktijk versterken. Verder bieden de extra middelen uit het regeerakkoord voor toegepast onderzoek en innovatie en de Regio Deals hiertoe mogelijkheden. Samenwerken in netwerken is binnen de Topsectoren en het POP een onderwerp dat veel aandacht krijgt; de branche- en sectororganisaties spelen daarbij een belangrijke rol. Ik bevorder dat de sectoren zich kunnen organiseren in formele en informele netwerken waarin partijen elkaar weten te vinden en kennis uitwisselen. Vanuit het POP wordt samenwerking bij innovatie gestimuleerd met de Operational Groups binnen het European Innovation Partnership (EIP). Begin 2017 is de voortgang van dit onderdeel van het POP geëvalueerd. Hieruit zijn aanbevelingen gekomen die de kwaliteit van aanvragen, de organisatie en de uitvoering verbeteren. Provincies pakken de aanbevelingen op en besteden nu onder andere meer tijd aan het breed bekendmaken van de mogelijkheden van de Operational Groups. Ze organiseren onder andere laagdrempelige informatie- en inspiratiebijeenkomsten om potentiële deelnemers te inspireren en te faciliteren. In samenspraak met de provincies wil ik deze functie verder versterken in de volgende periode van het GLB. Over de voortgang van de GLB-onderhandelingen en de grotere bijdrage aan innovatie die ik bepleit, heb ik u 15 maart jl. geïnformeerd (Kamerstuk 28 625, nr. 256).

Verder financier ik innovatieve ideeën van vernieuwers in de agrarische sector. Dit betreft onder meer de Nationale Proeftuin Precisielandbouw, maar ook korteketeninitiatieven zoals *Herenboeren* en innovatieve concepten voor melkvee in het programma *Courage*. Deze aanpak wil ik doorzetten om hiermee vernieuwingen te realiseren die bijdragen aan de ambities uit mijn visie Landbouw, voedsel en natuur: waardevol en verbonden.

b) De versterking van kennisontwikkeling en private financiering van onderzoek is van belang voor het creëren van innovaties die bijdragen aan het oplossen van de maatschappelijke vraagstukken en die tegelijk het verdienvermogen versterken van de agrosectoren. Het gaat hierbij om wetenschappelijk en toegepast onderzoek van universiteiten en onderzoeksinstellingen gericht op kennisontwikkeling en innovaties samen met bedrijven. Het kabinet versterkt met de impuls voor fundamenteel (Kamerstuk 29 338 nr. 158) en toegepast onderzoek (Kamerstuk 33 009 nr. 63) deze mogelijkheden. Dit maakt ook meer

samenwerking tussen land- en tuinbouwondernemers en onderzoeksinstituten zoals Wageningen University & Research (WUR) mogelijk.

De staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat heeft u onlangs geïnformeerd over het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid (Kamerstuk 33 009 nr. 63). De economische kansen van de maatschappelijke uitdagingen gaan meer centraal staan in de vernieuwde topsectorenaanpak. Ik neem initiatief om voor het thema's Landbouw, Water en Voedsel heldere missies op te stellen, waarbij ik topsectoren, bedrijfsleven, kennisinstellingen, andere overheden en relevante maatschappelijke partners nauw zal betrekken. De missies zullen richtinggevend worden voor de kennis- en innovatieagenda's van de topsectoren en zullen in 2019 door het kabinet worden vastgesteld.

Voor deze samenwerkingen zijn collectieve financiële bijdragen van land- en tuinbouwondernemers voor onderzoek van belang. De brancheorganisaties maken hiervoor gebruik van een Algemeen Verbindend Verklaring (AVV). Ze zorgen voor één agenda en brengen investeringen bijeen van de branche voor innovaties die bijdragen aan oplossingen voor collectieve vraagstukken. De brancheorganisaties voor Akkerbouw (BO Akkerbouw), Pluimvee (OVONED en PLUIMNED) en Vleeskalveren beschikken inmiddels over een collectieve onderzoeks- en innovatieagenda waarvoor een AVV is afgegeven. De melkveehouders investeren in kennisontwikkeling met een vrijwillige regeling via ZuivelNL. In de tuinbouw zijn er diverse telerscollectieven die gezamenlijk investeren in onderzoek.

c) Ook versterk ik de *adoptie en het opschalen van innovaties* in de land- en tuinbouw, zodat nieuwe technologie en innovatieve nieuwe concepten worden benut bij bedrijfsovername en opschalen van bedrijfsactiviteiten. De regelingen Borgstelling (BL Plus), Seed Capital en diverse fiscale regelingen voor energie en duurzaamheidsinvesteringen dragen hier aan bij.

Ik streef er verder naar dat ook het nieuwe GLB boeren meer beloont voor innovaties waarmee ze bijdragen aan een veerkrachtige kringlooplandbouw en klimaatvriendelijke bedrijfsvoering. Zeker als dit tegelijkertijd de bedrijfsovername stimuleert en de toepassing van innovaties in de sector bevordert. Hierbij is mijn inzet in Brussel niet alleen gericht op POP-middelen, maar ook op de hectaretoeslagen en marktordeningsmaatregelen.

Samen met het ministerie van EZK en andere overheden (zoals de provincies) wil ik innovaties op het boerenerf versterken met specifieke instrumenten en acties die hiervoor nodig zijn. Met deze acties wil ik eraan bijdragen dat de Nederlandse boeren en tuinders ook in de toekomst alle mogelijkheden hebben om te innoveren en te verbeteren.

Carola Schouten
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bijlage

Beschikbare instrumenten voor Innovatie op het boerenerf

Voor boeren en tuinders zijn er langs een drietal sporen innovatiemiddelen beschikbaar binnen diverse programma's en instrumenten.

- a) De topsectoren Agri & Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen;
- b) Het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP);
- c) Investerings- en financieringsregelingen voor agrarische ondernemers.

Tabel 1 geeft de beschikbare middelen voor de instrumenten weer.

Tabel 1. Beschikbare en benutte innovatiemiddelen voor agrosectoren of specifiek voor boeren en tuinders (gemiddeld per jaar in miljoen euro)

Instrument	Agrosectoren als geheel	Voor boeren en tuinders
Topsectoren (2018)		
MKB Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) ¹⁾	7,3	
PPS-toeslag ²⁾	14,4	
Kadersubsidie WUR	49,3	
Plattelandsontwikkelingsprogramma ³⁾		
Maatregelen: samenwerking (EIP), kennisoverdracht en voorlichtingsacties, investeringen en Leader		26,85
Fiscale en investeringsregelingen		
Borgstellingskrediet voor de landbouw ⁴⁾		66,2
Seed Capital ⁵⁾	PM	
EIA ⁶⁾	16,9	
MIA/VAMIL ⁶⁾	65,4	
Regeling groenprojecten ⁶⁾	458	
SDE ⁶⁾	2.691	

- 1) Gemiddelde subsidie over de periode 2013-2016 voor A&F en T&U.
- 2) Gemiddelde subsidie over de periode 2013-2016 aan kennisinstellingen ten behoeve van pps-projecten met ondernemers uit de sectoren A&F en T&U .
- 3) Over de periode 2013-2016 Inschatting van innovatiemiddelen binnen POP3 (gemiddeld per jaar van 2014 t/m 2020). Afhankelijk van de regeling is voor agrosectoren of voor boeren en tuinders.
- 4) Toegekende Borgstelling in 2017
- 5) Sinds de start van Seed Capital is er 10 miljoen euro publieke bijdrage verstrekt aan A&F/T&U-gerelateerde bedrijven.
- 6) Toegekend in 2016

Naast de instrumenten in bovengenoemde sporen zijn er nog enkele generieke instrumenten beschikbaar waarin geen onderscheid wordt gemaakt tussen sectoren of thema's. De ondernemer kan vrij inspelen op trends die voor de ontwikkeling van zijn bedrijf van belang zijn. Dit gebeurt met name door inzet van fiscale maatregelen (Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO) en Innovatiebox) en financiële instrumenten (Innovatiekrediet). Uit de innovatiemonitor blijkt dat boeren en tuinders deze regelingen weinig gebruiken,

de toeleverings- en verwerkingsbedrijven in de agro en tuinbouwsectoren benutten dit soort instrumenten echter bovengemiddeld. De afdrachtvermindering voor speur- en ontwikkelkosten in agrosectoren als geheel was in 2016 79,6 miljoen euro. Hieronder volgt nog een toelichting op instrumenten in de drie sporen en de hiervoor beschikbare middelen

a. Innovatie-instrumenten voor topsectoren

Via de negen topsectoren worden ondernemers, wetenschappers en overheden bijeengebracht om te bepalen welk onderzoek noodzakelijk is om bij te dragen aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen en het benutten van economische kansen binnen de sector. Voor de agrarische sector zijn met name de topsectoren Agri & Food en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen van groot belang, maar ook de samenwerking met sectoren zoals High Tech Systemen & Materialen en Water. Binnen deze topsectoren wordt op diverse manieren samenwerking tussen publieke en private partijen (publiek-private samenwerking, pps) gestimuleerd. De verschillende instrumenten hiervoor zijn:

Binnen de *kadersubsidie voor Wageningen University & Research (WUR)* stelt het kabinet voor de topsectoren A&F en T&U voor 2018 en 2019 respectievelijk 49,3 en 50,1 miljoen euro (Staatscourant 4119, 24 juli 2018) beschikbaar voor pps. Voor Missiegedreven Innovatieprogramma's in samenwerking met de topsectoren is voor 2019 bij WUR 4,6 miljoen euro en vanaf 2020 structureel 12,2 miljoen euro extra beschikbaar.

Voor de samenwerking in onderzoek zetten beide topsectoren elk voorjaar een oproep (call) uit voor nieuwe initiatieven. Met de oproep wordt samenwerking mogelijk gemaakt tussen bedrijven en WUR en andere Nederlandse kennisinstellingen. Bedrijven en kennisinstellingen kunnen pps-voorstellen in dienen, waarbij de private cofinanciering in principe 50% bedraagt. De topsector A&F geeft pps-voorstellen waarin boeren, tuinders en mkb'ers deelnemen meer kans maken. De voorstellen moeten passen in de Kennis- en innovatieagenda's (KIA's) van de twee topsectoren. Deze KIA's zijn zoveel mogelijk in lijn gebracht met het LNV-beleid. Vanuit de WUR-subsidie wordt ook cofinanciering ingezet voor samenwerking in EU-projecten, maatschappelijke innovatieprogramma's en Seed Money Projecten voor Internationalisering, en ontwikkeling van samenwerking met andere topsectoren.

In de *MKB Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT)* werken EZK en de provincies samen aan innovatie in het mkb. De MIT kent vijf instrumenten: (1) haalbaarheidsprojecten; (2) R&D-samenwerkingsprojecten; (3) kennisvouchers; (4) Innovatiemakelaars en (5) netwerkactiviteiten¹. Het mkb binnen de topsectoren A&F en T&U heeft tussen 2013-2016 gemiddeld een bijdrage van 7,3 miljoen euro per jaar ontvangen.

In 2018 verhoogt het kabinet het MIT-budget (Kamerstuk 33 009, nr. 49) waarmee deze uitkomt op 63,9 miljoen euro, bestaande uit een bijdrage van 40 miljoen euro door EZK en 23,9 miljoen euro vanuit de provincies.

¹ Innovatiemakelaars en netwerkactiviteiten kunnen aangevraagd worden door de TKI's. Deze instrumenten komen ten goede aan groepen mkb'ers, maar worden dus, in tegenstelling tot de andere MIT-instrumenten, niet door individuele ondernemers aangevraagd.

De *pps-toeslag* geeft een impuls aan onderzoek en kennisuitwisseling tussen bedrijven en kennisinstellingen. Het kabinet verhoogde voor 2018 de pps-toeslag van 25% naar 30%. Dit houdt in dat voor elke euro die de private sector cash investeert in een publiek-privaat R&D-project, de overheid een toeslag van 0,30 euro verstrekt. De Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI) financieren daarmee weer (nieuw) publiek-privaat onderzoek. Grote en cross-sectorale pps-en kunnen direct pps-toeslag aanvragen bij RVO.nl. Voor samenwerking in de topsectoren A&F en T&U is de afgelopen jaren gemiddeld een bijdrage van 14,4 miljoen euro per jaar beschikbaar gekomen.

b. Innovatie binnen het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP)

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) bestaat uit twee pijlers: het marktbeleid en inkomensondersteuning en de plattelandsontwikkeling met een plattelandsontwikkelingsprogramma (POP). Met name het POP3 (2014-2020) biedt mogelijkheden voor ondersteuning van innovaties op het boerenbedrijf. Binnen het POP3 ondersteunen diverse maatregelen de verschillende onderdelen van de innovatiecyclus, van ontwikkelen van innovaties en kennisverspreiding tot verdere uitrol. Ongeveer 188 miljoen euro is beschikbaar voor innovatie. Afhankelijk van de regeling is het subsidie bestemd voor bedrijven uit de agrosectoren of voor boeren en tuinders.

De maatregel 'samenwerking voor innovatie' binnen het POP3 spitst zich toe op samenwerkingsvormen die bijdragen aan open innovatie, waarbij ondernemers steeds meer in netwerken opereren en hun innovatieprocessen in toenemende mate openstellen voor inbreng van andere partijen. Onder deze maatregel valt de oprichting en werking van Operational Groups in het kader van het EIP. Het gaat hierbij om het creëren en uitwerken van innovatieve ideeën met divers samengestelde innovatieteams. In elke Operational Group neemt minimaal één boer of tuinder deel. In alle gevallen gaat het over het ontwikkelen van praktische kennis, die direct door andere bedrijven kan worden toegepast.

Een andere maatregel binnen het POP3 is gericht op kennisoverdracht naar en voorlichtingsacties voor agrariërs. De begunstigden voor deze maatregel zijn kennisinstellingen (onderwijs, onderzoek, adviesbureaus). De openstellingen worden door de provincies gericht op beleidsdoelen, zoals vermindering van emissie en gebruik van mineralen of circulaire landbouw.

c. Investerings- en financieringsregelingen

Agrarische ondernemers die investeren in hun bedrijf en niet genoeg zekerheid kunnen bieden ('onderpand', zoals grond, gebouwen of machines) kunnen bij de bank een Borgstellingskrediet voor de landbouw (BL) aanvragen. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat het bedrijf levensvatbaar is. De overheid staat borg voor de terugbetaling van de BL-lening die de bank aan de ondernemer verstrekt. Voor glastuinders en veehouders die duurzaam en milieuvriendelijk willen investeren, is er de BL Plus. Ook ondernemers die willen investeren in innovaties binnen hun bedrijf kunnen gebruik maken van deze BL Plus-regeling. Voor starters en bedrijfsovernemers geldt een lagere provisie. In 2017 was hiervoor 100 miljoen euro beschikbaar, waarvan 20 miljoen euro voor innovatie (BL Plus).

Met Seed Capital-regelingen ondersteunt de overheid innovatieve startende ondernemingen. De laatste jaren groeit ook het aantal seed-fondsen in Nederland

voor de agri-horti-foodsector. De Seed Capital-fondsen investeren met publieke co-investering in een vroege fase in agrifoodbedrijven. Op dit moment zijn er 9 agrifoodparticipaties door verschillende fondsen, waarin de overheid mede investeert middels de Seed Capital-regeling. De deelname betreft vooral startende toeleverende en afnemende bedrijven en in enkele gevallen land- en tuinbouwbedrijven.

De laatste jaren maken innovatieve startende en doorgroeende ondernemers voor hun investeringen ook gebruik van crowdfunding. Voor het Nederlandse landbouwbedrijfsleven nog op kleine schaal. Op dit moment zijn er ook verschillende crowdfundplatformen voor agri-horti-foodinitiatieven. Voorbeelden zijn het crowdfundplatform van de EU Katana, waar het Nederlandse Plant-e een succesvolle campagne heeft gehad, One Planet Crowd, waar onder andere Aurora Kaas financiering voor uitbreiding heeft opgehaald, en Collin Crowdfund waar het biologisch-dynamische varkensbedrijf Mangalichahof mee is gefinancierd. Om investeringen in energie-innovaties te bevorderen heeft het ministerie van EZK diverse regelingen voor (onder meer agrarische) ondernemers, zoals Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE). Agrariërs kunnen gebruik maken van de regeling voor investeringen in windenergie, zonne-energie en geothermie. Investeringen in energiezuinige en milieuvriendelijke technieken in de land- en tuinbouw worden verder bevorderd met fiscale regelingen; Energie-InvesteringsAftrek (EIA), Milieu-InvesteringsAftrek (MIA), Willekeurige Afschrijving Milieu-investeringen (VAMIL) en regeling Groenprojecten.